

TECHNOLOGY FOR IMPROVING SOCIAL-CULTURAL COMPETENCE OF STUDENTS IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF A HIGHER EDUCATION INSTITUTION

Nuriddin Xolmirzayev,

Navoiy davlat pedagogika institute 13.00.01 Pedagogika nazariyasi:

Pedagogik ta'limotlar tarixi ixtisosligi tayanch doktoranti.

E-mail: nuriddinxolmirzaev@mail.ru

ANNOTATION

The article is a scientific analysis of the socio-cultural environment in higher education institutions today. The mechanisms and elements for the improvement of the social and cultural competence of future teachers in the conditions of a higher education institution are justified. The main stages of the implementation of the socio-cultural approach in the modelling of the successful educational process will be presented.

Key words: *sociocultural competence, competence approach, sociocultural situation, conflict reality, educational environment, levels of competence development.*

ТЕХНОЛОГИЯ ПОВЫШЕНИЯ СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ ВУЗА

АННОТАЦИЯ

В статье представлен научный анализ современной социокультурной среды в высших учебных заведениях. Обоснованы механизмы и элементы повышения социокультурной компетентности будущих учителей в условиях

высшего учебного заведения. Представлены основные этапы реализации социокультурного подхода к моделированию успешного образовательного процесса.

Ключевые слова: социокультурная компетентность, компетентностный подход, социокультурная ситуация, конфликтная реальность, образовательная среда, уровни сформированности компетентности.

TALABALARNING IJTIMOYIY- MADANIY KOMPETENSIYASINI OLYI TA'LIM MUASSASASI TA'LIM MUHITIDA TAKOMILLASHTIRISH TEXNOLOGIYASI

ANNOTATSIYA

Maqolada hozirgi kunda oliy ta'lim muassasalaridagi ijtimoiy-madaniy muhit ilmiy tahlil etiladi. Oliy ta'lim muassasasi sharoitida bo'lajak o'qituvchilarning ijtimoiy-madaniy kompetensiyasini takomillashtirish mexanizmlari va elementlari asoslanadi. Muvaffaqiyatli ta'lim jarayonini modellashtirishda ijtimoiy-madaniy yondashuvni amalga oshirishning asosiy bosqichlari asoslab taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy-madaniy kompetentsiya, kompetentsiya yondashuvi, ijtimoiy-madaniy vaziyat, ziddiyatli voqelik, ta'lim muhiti, kompetentsiyani shakllantirish darajalari.

Kirish. Ta'lim tizimini takomillashtirishning hozirgi bosqichida talabalarning ijtimoiy-madaniy kompetensiyasini rivojlantirish umumiy madaniy kompetentsiya darajasini oshirish jarayonida dolzarb vazifa sifatida qabul qilinadi. Ijtimoiy-madaniy kompetentsiya ta'lim va tarbiyaning o'rnatilgan an'anaviy me'yorlari asosida o'rganilishi kerak, lekin shu bilan birga, ta'lim tizimini innovatsion talqin qilish bo'yicha mavjud tajribaga va shaxslararo muloqot va ijtimoiy o'zaro ta'sirning belgilangan vazifalariga murojaat qilish kerak. Ko'rinib turibdiki, nafaqat malakali, tayyor va takomillashishga qodir mutaxassisni, doimiy o'zgaruvchan jamiyatning

hozirgi sharoitida ularning intellektual shaxs, o'z muhiti bilan ijobiy munosabatda bo'lishga qodir yuqori madaniyatli o'qituvchi tayyorlash kerak.

Ijtimoiy-madaniy kompetentsiya shaxsning rivojlanish jarayonida ijtimoiy-madaniy rivojlanish tamoyillarini sinab ko'rishga tayyorligi sifatida qabul qilinishi kerak. Demak, ijtimoiy tizimdagi shaxs - bu o'z-o'zini rivojlantirish va ichki dunyosini, o'z-o'zini takomillashtirishga qaratilgan intellektual, jismoniy, axloqiy fazilatlar, shuningdek, kasbiy bilim, ko'nikma va malakalar yig'indisidir.

Ijtimoiy-madaniy bilimlarning turli sohalari vakillarining fikrlaridan asosida ijtimoiy-madaniy kompetentsiyaning ilmiy ahamiyati va mazmunini aniqlashga harakat qildik. Madaniyat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarning ma'lum bir jihatini ko'rib chiqqan E.Giddensning fikriga murojaat qilishni o'rinli deb bilamiz: "Bizning shaxsiyatimiz va dunyoqarashimizga biz yashayotgan madaniyat va jamiyat kuchli ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, kundalik harakatlarimiz orqali biz madaniy va ijtimoiy kontekstlarni faol ravishda qayta yaratamiz va o'zgartiramiz.[1]

Adabiyotlar tahlil. Bo'lajak o'qituvchilarning ijtimoiy-madaniy kompetentsiyasini rivojlantirish an'anaviy ta'lim tizimidan talabalarining shaxsiy bilim va ehtiyojlarini rivojlantiruvchi innovatsion tizimga o'tish zarurati asosiy sabablardan biri hisoblanadi. Tadqiqotchi olim N.V.Jukova ijtimoiy-madaniy kompetentsiyaning turli jihatlarini yoritib, talabalar shaxsiyatining ichki madaniyatini shakllantirishga ijtimoiy va madaniy tamoyillarning ta'sir etuvchi xususiyati g'oyasini ilgari suradi[2]. I.A.Zimnyaning so'zlariga ko'ra, madaniyatli shaxsning shaxsiyati jamiyat va insonning ijtimoiy-madaniy rivojlanish mezonlariga javob berishi kerak [3]. Ya'ni, shaxsiy rivojlanishning madaniy darajasi tizimli ta'lim bo'lib, uning asosi insonning hayoti va kasbiy yo'lida unga hamroh bo'lgan hamma narsaga munosabatidir.

Ijtimoiy-madaniy kompetentsiya ko'p millatli muhitda va zamonaviy dunyoning diniy xilma-xilligida talabalar shaxsiyatining kommunikativ va kasbiy muvaffaqiyatining asosidir[4]. Zamonaviy talabalarning ijtimoiy-madaniy kompetentsiyasining asosiy parametrlari nutqiy vaziyat, nutq akti, matn va ijtimoiy

jarayonning hukmron institutlarining rivojlanishi doirasidagi muloqot konteksti xulq-atvor normalarining mutanosib nisbati hisoblanadi. Shuning uchun optimal natijaga erishish va shaxsiy rivojlanish uchun barcha mumkin bo'lgan resurslardan (ong, ta'lim, jismoniy va psixologik holat darajasi, shuningdek, kasbiy mahorat, bilim, ko'nikma va tajriba) foydalanish kerak.

Tadqiqot metodologiyasi. Oliy ta'lim muassasasi talabalarida kerakli sifatni shakllantirishga millat, etnik tarbiya me'yorlari, diniy qarashlar, o'ziga xos tafakkur va boshqalar ta'sir qilmasligi kerak. Lekin yuqorida aytilganlarni barchasining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olmaslik kerak, chunki uni e'tiborsiz qoldirish qaytarib bo'lmaydigan natijalarga olib kelishi mumkin. Shunday qilib, ijtimoiy-madaniy kompetentsiya o'zining chuqur xususiyatida talabalarning zamonaviy jamiyatning boshqa vakillari bilan samarali hamkorligini anglatadi.

Shaxsning ijtimoiy-madaniy kompetensiyasi o'zining mazmuniy xususiyatlariga ko'ra konstruktiv muloqotga, ijobiy muloqotga, shaxslararo va ijtimoiy o'zaro ta'sirga tayyorlikni nazarda tutadi. "Ijtimoiy-madaniy kompetentsiya" ilmiy atamasi ko'p qirrali bo'lib, pedagogika sohasidagi taniqli olim E.F. Zeer uni "ziddiyatli voqelik" sifatida tavsiflab, "qarama-qarshiliklarni, shaxsning ruhiy hayoti va ob'ektiv voqelik o'rtasidagi nomuvofiqlikdir"[5] –deb ta'kidlaydi.

Hozirgi ta'lim tizimida o'quvchilarning ijtimoiy-madaniy kompetensiyasini rivojlantirish muammosi qiyosiy tarixiy, shaxsiy rivojlanish, pedagogik, estetik, qadriyat va boshqalar nuqtai nazaridan kabi turli parametrlar va mezonlar asosida o'rganilishi kerak. Albatta, ular orasida eng asosiysi kompetensiyaga asoslangan yondashuv bo'lib, uning me'yoriy-huquqiy bazasini o'zlashtirish oliy o'quv yurtlarida zamonaviy kadrlar tayyorlash va ta'lim tizimida dolzarb masala hisoblanadi. Taniqli olim E.F. Zeerning kompetensiyaga asoslangan yondashuvi - bu "o'rganish qobiliyatiga, o'z taqdirini o'zi belgilashga, o'zini o'zi anglash, ijtimoiylashgan va individual shaxsni rivojlantirishga ustuvor e'tibor qaratadi . Tadqiqotchi A.Ya.Kuzminaning fikriga ko'ra, "Natija olingan ma'lumotlarning yig'indisi emas, balki insonning turli muammoli vaziyatlarda harakat qilish

qobiliyatidir”[6]. V.R.Ilchenko va K.J.Guzning soʻzlariga koʻra, kompetentsiyaga asoslangan yondashuvi quyidagicha taʼriflanadi: “Taʼlim mazmuni millatning gullab-yashnashi yoki uning toʻgʻridan-toʻgʻri tanazzulga uchrashi shartiga aylanishi mumkin, chunki u koʻp jihatdan yosh avlodning aql-zakovati darajasini, mavjudligini belgilaydi. Ularning dunyo qiyofasi: hayotni tasdiqlovchi, tajovuzkor, buzgʻunchi, ishlab chiqarishning davlat va xususiy sektorlarining raqobatbardoshligi, mamlakatning iqtisodiy farovonligi, sivilizatsiyalashgan dunyoning siyosiy hayotidagi etakchiligi - va boshqa milliy muammolar taʼlim mazmuni bilan bevosita bogʻliq.[7]”

Boshqa tadqiqotchilar: V.I.Kovalenko va O.P.Matorin kompetentsiyaga asoslangan yondashuv kadrlar tayyorlash darajasini oshirishning asosi, shuningdek, uni modernizatsiya qilish samaradorligining asosiy sharti,[8]- deb, hisoblaydi. Tadqiqotchi D.S. Ermakov, - bu taʼlim tizimidagi innovatsiyalar shakli sifatida koʻrib chiqilib, nazariy jihatdan ham, pedagogikaning fan sifatidagi metodologiyasida ham muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda.[9].

Tahlil va natijalar: Zamonaviy jamiyatning maʼnaviy-axloqiy inqirozi sharoitida ushbu maqolada talabalarda kerakli sifatni shakllantirish sotsiologik, individual-shaxsiy, sotsial-madaniy, blok-modul tamoyillariga asoslanadi. Bakalavrlarning ijtimoiy-madaniy kompetentsiyasini rivojlantirish mexanizmini sinovdan oʻtkazish quyidagi elementlardan iborat:

- maqsadni belgilash;
- oʻqitishning innovatsion shakllari (loyiha, amaliy topshiriqlar, rivojlantiruvchi treninglar va boshqalar. va boshqalar.);
- ijtimoiy-madaniy kompetentsiyani bosqichma-bosqich shakllantirish jarayoni;
- umumlashtirish.

Oʻquvchilarda talab qilinadigan sifatni shakllantirish oʻzining mazmunli xususiyatiga koʻra taʼlim muassasasida ijtimoiy-madaniy muhitni shakllantirishni ham nazarda tutadi. Muvaffaqiyatli taʼlim jarayonini modellashtirishda ijtimoiy-madaniy yondashuvni amalga oshirish 4 asosiy bosqichdan oʻtadi:

1) ijtimoiy-madaniy muhitning paydo bo'lishi va shakllanishi bosqichi. Ijtimoiy-madaniy muhitni loyihalash birinchi bosqichda uni amalga oshirishning ahamiyatini asoslaydi. Bu davlatning ta'lim tizimidagi ijtimoiy buyurtmasidan dalolat beradi;

2) ta'lim muassasasining ijtimoiy-madaniy muhiti modelini yaratish dasturlarini ishlab chiqish bosqichi. Ikkinchi bosqichda loyihaning maqsad va vazifalari, ya'ni zamonaviy ta'lim paradigmasida innovatsion faoliyatning ustuvor yo'nalishlariga muvofiqligi belgilanadi.;

3) tarjima qilish bilan umumlashtiradigan rasmiylashtirish bosqichi Uchinchi bosqich - amalga oshirish bosqichi bir necha kichik bosqichlarga bo'linadi:

- me'yoriy-huquqiy bazalar, faoliyatni muvofiqlashtirish tizimlari ishlab chiqiladigan tayyorgarlik, shakllar, usullar, mexanizmlar va ish sharoitlari ko'rib chiqiladi;

- amaliy, ya'ni faoliyatni amalga oshirishning tashkiliy asoslarini yaratish;

- loyiha natijalarini sarhisob qilishni, ish samaradorligini aniqlashni, shuningdek ishlab chiqishni o'z ichiga oladi.;

4) transformatsiya bosqichi, ya'ni yangi g'oyalar va xulosa tashuvchilarning paydo bo'lishi. Yakuniy, ijtimoiy-madaniy komponentning ta'lim jarayonining ishlab chiqilgan optimal modeli shaklida namoyon bo'ladi.

Shunday qilib, talabalar zamonaviy universitet talabalari uchun ijtimoiy-madaniy rivojlanish holatini yaratishda zarur bo'lgan asosiy kasbiy va umumiy madaniy vakolatlarni ishlab chiqadilar. Talabalar atrofdagi ijtimoiy va madaniy dunyoni o'zaro ta'sir qilish va tushunish usullarini o'zlashtirish ehtiyojlarini rivojlantiradilar. To'rtinchi bosqich natijalarni umumlashtirishni o'z ichiga oladi.

Ma'lumki, ijtimoiylashuv jarayoni jamiyatdagi har bir shaxsning moslashuvini ta'minlaydi. Inson jamiyatda yashashni, jamiyatdagi xulq-atvor qoidalari va normalarini, o'zining va boshqalarning manfaatlarini hisobga olishni o'rganadi.

Talabalarning madaniy, ma'naviy va jismoniy rivojlanishi uchun ijtimoiy-madaniy muhitni yaratish kerak. Uchta mezon asosiy bo'lishi mumkin: rivojlanayotgan sub'ekt-fazoviy muhit; talabalarning o'zlarining ijtimoiy faoliyati;

o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi motivatsiyalangan shaxsiy shovqin. Ularning ota-onalari ham bundan mustasno emas. Ushbu komponentlar, albatta, modelning tashqi va ichki resurslarini hisobga olgan holda ko'rib chiqiladi. Bundan tashqari, ularning har biriga ma'lum shartlar tizimi taqdim etiladi.

Xulosa. Shunday qilib, atrof-muhitning ko'p funksiyaliligi, shu jumladan ko'p madaniyatli, ko'p millatli, badiiy-estetik, kommunikativ, intellektual-kognitiv, ilmiy-tadqiqot va harakatni takomillashtirish muhiti birinchi tarkibiy element hisoblanadi. Ikkinchi tarkibiy element madaniy-ma'rifiy tadbirlarning turli xillari va shakllaridan foydalangan holda ijtimoiy-madaniy faoliyatni kengaytirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishni o'z ichiga oladi. Bularning barchasi faqat ta'lim sub'ektlarining shaxsiy ishtirokini rag'batlantirish, qiziqishlar asosida o'qituvchilar va ota-onalarning turli uyushmalarini shakllantirish, oilalarni universitetning ijtimoiy-madaniy muhitiga faol jalb qilish doirasida amalga oshadi.

Demak, ijtimoiy-madaniy kompetentsiya - bu uning mazmuniy xususiyatlarining paydo bo'lishi, shakllanishi va rivojlanishi jarayonida mezonlarni tahlil qilishdir. O'rganilayotgan kontseptsiyaning nazariy tahlili uning turli darajadagi ta'lim muassasasining ta'lim muhitidagi pedagogik, psixologik, sotsiologik parametrlarini ochib beradi.

Oliy ta'lim muassasining ta'lim muhitida talabalarning ijtimoiy-madaniy kompetentsiyasini shakllantirish samaradorligining har tomonlama xarakteristikasi - bu turli darajalarda axborot va faollik, kommunikativ, ijtimoiy-g'oyaviy va madaniy ijodiy mezonlar asosida amalga oshirilgan.

Oliy ta'lim muassasining ta'lim muhiti talabalarning ijtimoiy-madaniy kompetentsiyasini shakllantirishning pedagogik tizimi uchun turli omillarning kombinatsiyasi bo'lib, shaxsning asosiy darajadan ishlab chiqarish va ijodiy darajaga bosqichma-bosqich ko'tarilishini belgilaydigan darajadagi tashkiliylikni ta'minlaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. *Гидденс Э.* Социология. М.: Эдиториал УРСС, 1999. 41 с.
2. *Жукова Н.В.* Роль внутреннего, кросскультурного контекста в становлении личной культуры субъекта: монография. Екатеринбург: Урал. гос. пед. ун-т, 2009. 212 с
3. *Зимняя И.А.* Педагогическая психология. М.: Логос, 2007. 256 с.
4. *Казаков А.В.* Формирование социокультурной компетентности специалистов сферы обслуживания в системе дополнительного образования. М.: МГУ им. М.А. Шолохова, ГОУ ВПО, 2013.
5. *Зеер Э.Ф.* Самоопределение человека в современных конфликтующих реальностях. Екатеринбург: РГППУ, 2009
6. *Кузьмин А.Я., Матросова В.Л., Шадрикова В.Д.* Профессиональный стандарт педагогической деятельности // Вестник образования. 2007. №7. С. 21-22
7. *Ильченко В.Р., Гуз К.Ж.* Модернизация содержания образования как национальная проблема // Педагогика. 2011. № 4. С.3.
8. *Коваленко В.И., Маторина О.П.* Новые требования к педагогической деятельности преподавателя вуза: теоретико-методологический аспект // Культурная жизнь юга России. 2011. №1. С. 30-31
9. *Ермаков, Д.С.* Компетентностный подход в образовании // Педагогика. 2011. №4. С. 8.